

ortamına aktarılır. **18. Toolor Kulagan-da** (*Dağlar Derildiyinde / Ebedi Nişanlı*, 2007). Değişen dünya şartları, her şeyini satışa sunmuş insanlığın trajik durumu, küreselleşmenin doğurduğu problemler, mânevî fakirlik ve kirlilik eserin temaları arasındadır.

Tiyatro: 1. Fudziyamadağı Katır Tün (*Fuji Dağının Zirvesi*, 1975). Müellifin Kaltay Muhammedcanov'la beraber yazdığı eser, bir tepede bulunan eski dostların birbiriyle ve bazı olaylarla ilgili zaafalarını itiraf etmeleri çevresinde gelişir. **2. Noç Vospominanny o Sokrate** (*Sokrat'ı Anma Gecesi*, 2000). Muhtar Şahanov'la birlikte yazılan oyunda kır sofrasında bir araya gelen dostların çağın bazı problemlerini geçmişe de giderek ortaya koymaları anlatılır. Ayrıca yazarın *Yüz Yüze*, *Cemile*, *İlk Öğretmen*, *Toprak Ana* adlı hikâyeleri sahneye de uyarlanmıştır. **Hâtıra / Sohbet: Küz Basındağı Anşının Zarı** (*Kuz Başında Avcının Çıığı*, 1997), *Kindheit in Kirgisien* (*Çocukluğum*, Zürich 1998; Uzun yıllar Aytmatov'un tercümanlığını yapan Friedrich Hitzler, onun çocukluk yıllarına ait hâtıralarını derleyip Almanca olarak neşretmiş, eser daha sonra Rusça ve Kırgızca'ya çevrilmiştir). **Düşünce: Manas Atanın Ak Kar-Kök Muzu** (savaş yıllarını konu alan sosyal ve siyasal içerikli bir eserdir), *Car Buyunda Bozdop Turğan Ançının İyi* (Japon filozofu Daysaku İkedo ile birlikte hazırlanan eserde felsefi ve sosyopolitik konular işlenir). Aytmatov'un eserleri başta Fransızca, Almanca ve İngilizce olmak üzere 150'den fazla dile çevrilerek defalarca basılmış, birçok hikâye ve romanı filme çekilmiştir. Yazar 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de de tanınmaya başlanmış, zamanla eserlerinin tamamına yakını ve bir kısmı birkaç defa olmak üzere Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır. 1977'de "Selvi Boylum Al Yazmalım" Atif Yılmaz tarafından filme alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdıldacan Akmataliyev, *Cengiz Aytmatov'un Dünyası*, Ankara 1998; "Kırgız Türkleri Edebiyatı", *TDEK*², IV, 391-392, 394; *Doğumunun 70. Yıldönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri: 8-10 Aralık 1998* (haz. Elmas Kılıç – Neval Konuk), Ankara 1999; A. Abegenov – N. Yıldız, "Aytmatov, Çingiz", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2002, II, 84-88; Ali İhsan Kolcu, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Ankara 2002; Orhan Söylemez, *Cengiz Aytmatov: Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler*, Ankara 2002; N. Kübra Erbay, *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat*, Ankara 2002; *Cengiz Aytmatov: Doğumunun 75. Yılı İçin Armağan* (haz. Salıcan Cigitov v.dğr.), Bişkek

2004; *Cengiz Aytmatov* (ed. Ramazan Korkmaz), Ankara 2009; *Cengiz Aytmatov: Tematik İncelemeler* (ed. Orhan Söylemez), Ankara 2010; Svat Soucek, "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Milli Renk ve İkidillilik" (trc. Orhan Söylemez), *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, sy. 10, Ankara 1996, s. 7-40; Ramazan Korkmaz, "Aytmatov Anlatılarında Aşkın Eriştirici ve Dönüştürücü Gücü", *Bilgi*, sy. 46, Ankara 2008, s. 1-8; Ayşe Yılmaz Balkan, "Hayattan Esere Cengiz Aytmatov", *Turkish Studies*, VIII/9 (2013), s. 2621-2628.

ÂLİM KAHRAMAN

AYVERDİ, İlhan

(1926-2009)

Türkçe sözlük hazırlayan
edebiyat öğretmeni.

24 Ekim 1926'da Manisa Akhisar'da doğdu. Babası Murat Bey'in ailesi Dağıstanlıdır, annesi Pâkize Hanım'ın ailesi Se-rez eşrafından olup Doksanüç Harbi esnasında önce Bursa'ya, ardından Ödemiş'e yerleşmiştir. Millî Mücadele yıllarında bazı yararlıklar gösterdiğinden kendisine İstiklâl madalyası verilen Murat Bey'in 1934'te ölümü üzerine İlhan Ayverdi dört kardeşiyle birlikte yetim kaldı. İlk ve orta öğrenimini Akhisar'da tamamladıktan sonra İzmir Karataş Kız Lisesi'nden mezun oldu (1943). Aynı yıl girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirince (1949) sırasıyla Anarathigutyun Ermeni Ortaokulu, Galatasaray Lisesi, Zografyon Rum Lisesi, Saint-Joseph ve Saint Michel Fransız lisele- rinde Türkçe-edebiyat, 1960'ta Çapa Eğit- tim Enstitüsü'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Öğrencilerine Türkçe sevgisi yanında millî ve mânevî değerleri aşılama'ya çalıştı. 1960'ta kendi isteğiyle mesleğinden ayrıldı.

Üniversitede talebe iken İstanbul Maarif Müdürlüğü'nde çalışmaya başlayan Ayverdi'nin burada Kenan Rifâi'nin talebelerinden Mehmet Örtenoğlu ile tanışması hayatında bir dönüm noktası teşkil etti ve onun tasavvuf sohbetlerini yıllarca dinleme imkânı buldu, Örtenoğlu vasıtasıyla Samiha Ayverdi ile de tanıştı. Kenan Rifâi'yi muhtemelen 1949 yılında tanıdı ve talebeleri arasına girdi. 1959'da Mimar Ekrem Hakkı Ayverdi ile evlenince kendisini bir kültür dünyası içinde buldu. Samiha ve Ekrem Hakkı Ayverdi kardeşlerin cemiyet ve kültür çalışmalarına katıldı. Fatih semtindeki evleri çeşitli kültür faaliyetle- rinin merkezi haline geldi. Ekrem Hakkı Bey 1966-1974 yılları arasında *Osmanlı Mî'mârisinde Fâtih Devri* adlı eserini ve 1976'da *Avrupa'da Osmanlı Mî'mârî*

Eserleri'ni hazırlarken İlhan Hanım onun- la birlikte Anadolu ve Rumeli'yi gezerek çalışmalarına fiilen katıldı. 1966-1982 arasında İstanbul Türk Kadınları Kültür Derneği başkanlığını yürüttü. 1971'de Kubbealtı Cemiyeti'nin kurulmasında ve ardından faaliyetlerinde başkan sıfatıyla aktif rol oynadı. 1978'de Kubbealtı Akade- misi Kültür ve Sanat Vakfı adıyla yeni bir statü kazanan bu kurumda vefatına kadar başkanlık yaptı.

İlhan Ayverdi 1971'de, yeni bir Türkçe sözlük hazırlanmasının ihtiyaç haline geldiği düşüncesiyle Nihad Sâmî Banarlı ve Faruk Kadri Timurtaş ile birlikte teşeb- büse geçti. Üniversiteden bazı hocaların katılımıyla yaklaşık dört yıl süren çalışma- lar yapıldı, yüzlerce eser taranarak örnek için fişler hazırlandı. Ayverdi bu aşamada sözlüğün sadece idarî ve malî sorumluluklarını yüklenmişti. Ancak sözlüğü ya- zacak hocalarla verimli bir çalışma düzeni kurulamadığından iş aksadı. Toplanan malzemenin değerlendirilmesi ve luga- tın yazılması için 1976 yılından itibaren İlhan Ayverdi yazım işini bizzat üzerine aldı. Başlarda bir süre Ayverdi'ye yardımcı olan hoca grubu zamanla dağıldı ve içle- rinden yalnız Ahmet Topaloğlu sözlüğün bitimine kadar kendisine yardım etmeye devam etti. İlhan Hanım çalışmalarını bü- yük bir gayret ve azimle sürdürüyordu. 2004 yılında sağlığının iyice bozulması üzerine Topaloğlu çalışmayı sürdürerek eksik kalan bölümleri tamamladı ve söz- lüğe son şeklini verdi. Böylece Ayverdi'nin yazımına otuz yıla yakın bir zaman verdiği *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ün telifi bitmiş oldu ve 2005 yılında yayımlandı. 6 Kasım 2009 tarihinde vefat eden İlhan Ayverdi, Merkez Efendi Camii avlusunda Kenan Rifâi ve Samiha Ayverdi'nin med- fun olduğu hazîrede eşinin yanında top- rağa verildi.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük 60.000'den çok madde, yaklaşık 35.000 deyim ve 100.000 civarında misal ihtiva etmektedir.

İlhan
Ayverdi

Hazırlanışında büyük bir dikkat ve itina gösterilen bu lugat Türkçe'nin sözlük bilimi kurallarına göre hazırlanmış ilk sözlüğüdür. Ayverdi eserin önsözünde, "Bu sözlük, sadece yaşayan Türkçemizi değil tarihî seyri içinde Türk dilinin kazanmış olduğu zenginlikleri de gözler önüne sermek, Türk çocuklarına geçmişleriyle bağ kurmalarına ve eski metinleri okuyup anlamlarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır" demektedir. 1977-2005 yılları arasında çalışarak sözlüğün kontrol ve redaksiyon işlerini yürüten, gramer bilgileri veren, dil notları koyan, Türkçe ve Batı kaynaklı kelimelerin etimolojisini yapan, Arapça ve Farsça kelimelerin etimolojisini kontrol eden Ahmet Topaloğlu bu lugatın bir "masa başı sözlüğü" olmadığını, madde başlarının seçiminden örneklerine kadar her şeyin yeniden "inşâ edildiğini" ve eser için asıl büyük gayretin İlhan Ayverdi tarafından sarfedildiğini belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İlhan Ayverdi – Ahmet Topaloğlu, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, I, s. VII, IX; Aysel Yüksel – Zeynep Uluant, *İlhan Ayverdi: Bir Hayat Bir Lugat*, İstanbul 2006, s. 11-35; İsmet Binark, *Bir İhlâs Âbidesi: İlhan Ayverdi, Doğumunun Sekseninci Yılı Münâsebetiyle*, Ankara 2006, s. 3-10, 27-53, 109, 114; Ahmet Topaloğlu, "Kubbealtı Lugatı ile İlgili Çalışmalar", *KAM*, XXXV/1 (2006), s. 18-22; Fahrünnisa Bilecik, "Kubbealtı Lugatı Bir Ömrün Hikâyesi", *a.e.*, s. 25; Ö. Faruk Akün, "Kubbealtı Lugatı Hakkında Görüşler", *a.e.*, s. 27; Selim İleri, "Kubbealtı Lugatı Hakkında Görüşler", *a.e.*, s. 31; Hakkı Devrim, "Tekkeler Vardı, Bazı Günlerde veya Saatlerde Zikir ve Sohbet İçin Yapılmış", *Radikal Gazetesi*, İstanbul 11.11.2009.

MUSTAFA TAHRALI

AYVERDİ, Samiha

(1905-1993)

Romancı, yazar ve mutasavvıf.

21 Kasım 1905'te İstanbul Şehzadebaşı'nda dünyaya geldi. Babası piyade kaymakamı İsmâil Hakkı Bey, annesi Meliha Hanım'dır. Soyu baba tarafından Ramazanoğulları'na, anne tarafından Budin'de medfun Bektaşî dervişi Gülbaba'ya dayanır. Büyük dedesi Hilmi Bey'in ağabeyi, II. Abdülhamid'in Meclis-i Mâliyye reisi İbrâhim Efendi, yazarın *İbrahim Efendi Konağı* adlı otobiyografik eserinin kahramanıdır. Samiha Ayverdi'nin, karakteri üzerinde sosyal seviye ve görgü bakımından, İstanbul'un seçkin ailelerinden birine mensup olan büyükannesi Hâlet Hanım'ın önemli rolü olacaktır.

Samiha Ayverdi 1921'de Süleymaniye İnâs Rüşdiyesi'ni bitirdi. Ardından

tahsiline özel olarak devam etti, iyi derecede Fransızca öğrendi, keman dersleri aldı. Öğrenme isteğini etkileyen zengin bir kütüphanenin elinin altında bulunması onun bilgi ve kültürünün gelişmesinde büyük rol oynadı. Henüz on iki yaşında iken babasının kütüphanesindeki bazı eserleri okumuştur. On dokuz yaşında evlendirilirse de ruhen ve fikren anlaşılmadığı eşinden bir kız çocuğu dünyaya getirdikten sonra ayrıldı. Küçük yaşından itibaren babasıyla beraber katıldığı selâmlık sohbetleri sayesinde dönemin önemli şahsiyetleriyle tanışması, bu sohbetlerde edindiği bilgi ve kültür birikimi Ayverdi'nin öğrenmeye hevesli karakterini besledi ve kuvvetli hâfızasının yardımıyla eserlerine malzeme kaynağı teşkil etti. Sultan Reşad ile Sultan Vahdeddin dönemlerini, II. Meşrutiyet ile İttihat ve Terakkî zamanını, Balkan muharebeleri, I. Dünya ve İstiklâl savaşlarını, Cumhuriyet devrini idrak eden yazar bu yıllara ait müşahedelerini, intibalarını ve bilhassa toplumun kaybettığı değerleri eserlerine geniş biçimde yansıttı. Hayatında asıl yetiştirici rolü olan rehber ise annesi vasıtasıyla intisap ettiği Hırkaiserif Ümmü Kenan Dergâhı postnişini Kenan Rifâî (Büyükaksoy) oldu. Kuzeni rûhiyat muallimi ve yazar Semiha Cemal'in genç yaşta ölümü üzerine Kenan Rifâî, "Onun yerine sen yazacaksın" diyerek Samiha Ayverdi'yi teşvik etti, böylece dünya görüşünün gelişmesinde ve birçok eserin yazılmasında önemli rol oynadı.

Yazarlığı dışında faal bir cemiyet hayatı olan Ayverdi, aksiyoner ve birleştirici mizacıyla bazı sosyal ve kültürel kurumların oluşmasını teşvik etti ve birçoğunun faal üyesi olarak hizmette bulundu. Bunlar arasında İstanbul Fethi Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü, Yahya Kemal Enstitüsü, Türk Ev Kadınları Kültür Derneği ve Kubbealtı Akademisi sayılabilir. Bu kuruluşlarda konferanslar verdi, sohbet toplantılarına katıldı, özellikle millî kültür ve sanatların

Samiha Ayverdi

yeni nesillere aktarılmasında önemli katkıları olan müzik, hat ve tezhip kurslarının açılmasını sağladı. Dinî hayatla ilgili uygulamaların unutulmaması ve günlük yaşayışa geçirilmesi, bunlar arasında çocuk iftarları, isim koyma, âmin alayı, dinî nikâh gibi merasimlerin kendi çevresinden başlayarak yaygınlaştırılmasını teşvik etti. Kendisine gelen bütün mektupları cevaplandırdığı bilinen Samiha Ayverdi'nin siyaset, eğitim, kültür, dil konusu ve toplum ahlâkı gibi Türkiye'nin birçok meselesine dair dönemin başbakanları ile bakanlarına, parti ve belediye başkanlarına yazdığı mektuplar bu konudaki hassasiyetini göstermektedir (mektupların büyük bir kısmı İsmet Binark tarafından *Samiha Ayverdi'nin Mektupları* adıyla yayımlanmıştır [İstanbul 2002]). Samiha Ayverdi, Balkanlar'ın ve Avrupa'nın pek çok şehrini gezdi. 1980'de Libya hükümetinin desteğiyle İspanya'nın Sevilla şehrinde düzenlenen İslâm Konferansı için hazırlık toplantısına bir tebliğle katıldı. Bu gezilerini ve intibalarını *Yeryüzünde Birkaç Adım* adlı eserinde anlattı (1984). Mimarlık tarihi araştırmacısı Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kardeşi olan ve Türkiye Millî Kültür Vakfı, Türk Edebiyatı Vakfı, Aile Araştırmaları Kurumu, Türkiye Yazarlar Birliği gibi birçok kuruluş tarafından kendisine ödül verilen Samiha Ayverdi 22 Mart 1993'te Fatih'teki evinde vefat etti; ramazan bayramının ilk gününe rastlayan 24 Mart'ta Merkezefendi Kabristanı'nda toprağa verildi.

Yayın dünyasına geç girmekle beraber Samiha Ayverdi'nin verimli bir yazı hayatı olmuştur. İlk romanı *Aşk Budur'u* (1938) otuz üç yaşında iken çıkmış, daha sonra arka arkaya bir hikâye kitabıyla yedi roman yayımlanmıştır. O yıllarda Necip Fazıl Kısakürek, Refi Cevat Ulunay ve Adile Ayda gibi yazarlar bu eserler hakkında övücü yazılar yazmıştır. Son romanı *Mesihpaşa İmamı'nın* (1948) ardından roman yazmayı bırakan Ayverdi'nin mensur şiir, deneme, hâtıra yazıları yanında fikri, içtimâî ve tarihî konularda çok sayıda eseri bulunmaktadır. "Emanet" başlığını taşıyan mensur şiir tarzındaki ilk yazısı 28 Haziran 1946 tarihli *Büyük Doğu*'da çıkmış, daha sonra ölümüne kadar *Türk Yurdu*, *Resimli İstanbul Haftası*, *Anıt*, *Havadis*, *Türk Kadını*, *Tercüman*, *Türk Edebiyatı*, *Kubbealtı Akademi Mecmuası* gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmıştır.

Samiha Ayverdi'nin yazılarında olduğu gibi roman ve hikâyelerinde de anlatım tekniğini mesele yapmadığı, buna karşılık